

Individualita členov ustupuje v organizácii do pozadia, dôležitý je cieľ a účel, ktorý sa má spoločne uskutočniť. Čím viac záleží členom na dosiahnutí spoločného cieľa, tým výraznejšie sú ovplyvňované vnútorné vzťahy, pravidlá hry v organizácii.

V závere autor konštatuje, že pravidlá hry organizácie obsahujú v rôznej miere prvky pravidiel hry spoločenstva a spoločnosti. Pri ich prelínaní dochádza niekedy ku konfliktom, ale bez vzájomného prepojenia nemôžu fungovať v žiadnej forme združovania. Dilema medzi povinnosťou a túžbou je často zdrojom rozporov. Autor varuje pred absolutizáciou ktorejkoľvek z foriem spolužitia, každá z nich je teoreticky možná, ak neohrozuje štruktúrne prvky ostatných dvoch. Reálne však neexistuje a hlavne človek v nej nemôže žiť.

Na záver možno povedať, že práca J. Piepera *Základné formy sociálnych pravidiel hry* bude zaujímať široké spektrum odborníkov, ale v prvom rade študentov. Autor sám priznáva, že k rozhodnutiu napísať túto prácu ho viedol „sociálno-pedagogický impulz“.

Slávka Hadušovská
Spoločenskovedný ústav SAV
Karpatská 5
04 001 Košice
SR

KONEC ONTOLOGIE?

ŠMAJS, J., KROB. J.: Úvod do ontologie. Skriptum filozofickej fakulty MU, Brno 1994, II. vyd. .... s.

Pod týmto titulom by väčšina čtenáľů očakávala práci sumarizujúcu vývoj ontologické problematiky v dejinách filozofie, referujúcu, poprípade komparujúcu jednotlivce ontologické koncepty bytí od antiky po súčasnosť. I keď taková učebnica stále ešte na našom knižnom trhu chýba, kniha autorů J. Kroba a J. Šmajse si klade jiný cíl. Svým obsahom tvoří protipól soudobé tezi postmodernistů o konci ontologie. Otázkou tedy není, zda ontologie ano, či ne, nýbrž problém charakteru dnešní ontologie v epoše celoplanetární ekologické krize. Ta se stává jistým „bodem obratu“, praktickým důkazem, že dosavadní životní způsob a axiologická orientace člověka musí být přehodnocena, což je zásadním impulsem i k nové ontologické interpretaci jsoučna. V tomto směru došlo k velice šťastnému autorskému setkání, jehož výsledkem je ideově ucelený ontologický koncept, který nabízí i možná řešení zmíněné situace. Od tradičního pojetí ontologie, hledající a glorifikující stále a neměnné, se podstatně liší obratem k dynamice dění veškerého jsoučna. Jejím výrazem je mnohovrstevnatý proces evoluce, kterým se tradiční ontologie jako výchozím postulátem doposud nezabývala. Autoři zdůrazňují, že se nejedná o pokus vytvořit nějakou novou ontologii, která by byla jen další z variant intelektuálního „vrcho-

lového sportu“, elegantní a pěknou na pohled, určenou jen úzkému okruhu zasvěcených odborníků. Jde jim o koncepci, která by podávala relevantní teoretickou diagnózu ekologicky ohrožené kultury, a ze které vyplývá, že i filosofie musí převzít svůj díl odpovědnosti za současný stav.

I po formální stránce kniha vybočuje ze „skriptového“ normálu. Jednotlivé kapitoly jsou vždy zakončeny úryvky z textů různých filosofů k daným tématům, což je čtenářsky velmi vděčné a inspirativní. Vedle klasických myslitelů (Aristoteles, sv. Augustin, Locke, de Chardin) jsou zde zastoupeni autoři ryze současní (I. Prigogine, S. J. Gould, C. F. von Weizsäcker, K. Lorenz atd.) a své místo zde mají i zástupci českého filosofického myšlení (E. Hádl, Z. Fišer). Jistě mnohé napadne řada jiných vhodných autorů (Bergson, Heidegger, Patočka atd.), ale výběr je vždy svrchovaným právem autorů. Skripta nápaditě oživuje i použití výtvarných děl M. C. Eschera, který svým symbolismem a prací se zrakovými klamy vhodně ilustruje poslání filosofické reflexe pronikat pod povrch jevů, nespokojovat se pouze s prvoplánovaným smyslem věci.

V úvodní, kratičké pasáži *Co je ontologie?* (s. 8-9) autoři stručně vysvětlují tento pojem, vzniklý v 17. století. Právě zde, pokud by si kniha kladla ambice oslovit širší spektrum čtenářské veřejnosti než pouze studenty filosofie, by bylo jistě vhodné pojednat zevrubněji o vývoji metafyziky, alespoň v těch neklíčových momentech (přechod aubstancionálního pojetí v nesubstancionální atd.), což by jistě přispělo k snazší orientaci čtenáře a k pochopení, v čem je předkládaný koncept nový a aktuální.

Autorem první části knihy *Základní ontologické kategorie* je Josef Krob. Úvodem poukazuje na nesnáze při vymezení základních filosofických kategorií obecně i jakékoli sumarizaci predikátů do definiční podoby. I když zdůvodňuje, proč za výchozí filosofickou kategorií považuje hmotu a nikoli všeobecně očekávané bytí, v *Úvodu do ontologie* by rozhodně (o to více, že dále se běžně s těmito pojmy operuje) měl být proveden pokus alespoň o rámcové, základní vymezení tradičních ontologických termínů, jakými jsou bytí, dění, jsoucno, podstata atd. (pomineme-li silný světonázorový akcent i spor, zda hmotu je více fyzikální než filosofická kategorie). Po hmotě se autor zabývá kategoriemi prostoru, času a pohybu. Jeho kosmologická erudice a nesporně široký rozhled a orientace v soudobých přírodovědeckých poznacích jsou dobře zúročeny v jeho filosofických závěrech. Krobův jazyk s trvalou snahou o exaktnost a pregnantnost je přesto velmi živý, moderní a srozumitelný, takže i polemické pasáže složitých problémů jsou podány jasně a přitom bez zplošťujících zjednodušení. Zejména kapitola zabývající se problematikou času (s. 50-60), s přihlédnutím na svoji malou plochu, je takřka brilantní. Krobova část svojí přehledností, včetně ilustrativních historických exkursů, je vpravdě didaktická a nejlépe splňuje pedagogické poslání skript. Vytváří vhodný pojmový rámec pro více esejistickou část úvah Josefa Šmajse.

Vane-li z Krobovy části, co do přístupu, jemně pozitivistický duch, Šmajsova část je charakteristická (přes snahu o programově neantropologickou pozici) svým zaměřením na člověka, jeho kulturu a její místo v řádu bytí.

Výchozím bodem Šmajsových úvah je evoluční proces, hledisko, které doposud nebylo v ontologii uplatňováno. Proto propaguje tzv. evoluční ontologii (viz. charakteris-

tiky na s. 96-97). Tento přístup umožňuje lépe pochopit vzájemnou organizační a funkční propojenost, kterou přes svoji vnější rozmanitost vesmír, včetně biosféry, vykazuje. Jsoucno je tak představeno jako vysoce dynamický, kreativní organismus, který přes svoji bohatou rozrůzněnost podléhá jedinému univerzálnímu řádu, projevujícímu se ve spontánní evoluci všech svých podob. Součástí biotické podoby tohoto řádu je i člověk, jehož zvláštností se na určitém stupni vývoje stává schopnost uměle, z vlastní potence vytvářet nový, osobitý řád, v němž reflektuje vnější svět. Tak vzniká lidská duchovní kultura, kterou svojí praktickou činností zpředměťuje v techniku, architekturu, umění atd. Tímto procesem tak začínají koexistovat dva řády jako různé formy ontické kreace, jejichž disharmonie vyústila v současný stav blížící se ekologické katastrofy, situace, která filosoficky nemá svůj precedent. Proto autor zdůrazňuje (s. 87), že ... „dnešní ontologie se nemůže starat pouze o to, jak a z čeho se pozemský svět vytváří a jak je uspořádán. Poprvé v dějinách filosofie se musí zabývat i tím, co vyvolává jeho destrukci a co musíme udělat, abychom na Zemi přežili.“ Kofen destruktivních efektů spatřuje ve fenoménu lidské kultury. V původní biotické informaci přirozené evoluce obsažena nebyla a ve své podstatě již má zakódovaný nesoulad s tímto přirozeným procesem. V prvních fázích lidské historie, v období technicky nerozvinutých kultur a málo početných populací normální funkci a evoluci biosféry sice ještě neohrožoval, ale postupnou globalizací lidské kultury postupně vygradoval v antagonismus dvou ontických řádů skutečnosti. Nesoulad obou řádů je pro Šmajse nejzávažnější ontologickou otázkou. Tuto situaci do jisté míry reflektoval i antropocentrismus, ale pouze jako rozdíl mezi „nižší“ (přírodní) a „vyšší“ (kulturní) uspořádaností jsoucna (přírodní síly versus cílevědomá lidská činnost). Toto vidění bylo falešné. Autor dokladuje, že kultura není v žádném případě hodnotově vyšší a organizačně složitější. Změnit protipřírodní charakter kultury pak považuje za základní požadavek doby, který by měl být i neaktuálnějším úkolem filosofie. Řešení již nevidí v pouhé deskripci a filosofické reflexi problému, ale v aktivním intelektuálním tlaku na komponentní subjekty. Myslí tím zejména tvůrčí techniky a technicky orientované přírodovědce, protože jen oni mohou do technických systémů informačně vestavět pozitivní, funkční vztah k přírodě. Nediferencovaný apel na celou společnost jako osvětový, výchovný program svůj význam při dlouhodobém procesu fixování ekologického vědomí společnosti bezesporu má, ale nemůže být radikálním nástrojem okamžitých změn, které soudobá ekologická krize vyžaduje.

J. Šmajse nezastírá předpojatost svého hlediska, ani úskalí, která s sebou přináší terminologická neujasněnost frekventovaných pojmů (vývoj, informace atd.) doposud filosofii nevymezených, známých více z dílčích interpretací přírodních věd. To však nic neubírá na kvalitě celé práce a poctivosti obou autorů v jejich hledání nového paradigmatu naší současné situace. Apriorně negativní vymezení kultury ve vztahu k přírodě bude jistě pro mnohé příliš jednostranné a diskutabilní a ne každý se stotožňuje s předpokladem autorů, že přírodní, ani kulturní evoluční proces neměl na počátku nějaký globální, rámcový scénář ontické tvořivosti. To však jen potvrzuje, že se jedná o práci problémovou v tom nejpozitivnějším smyslu slova, inspirativní, z hlediska zažitého antropocentrismu provokující, podněcující tvůrčí myšlení nejen studentů, ale i nejširší odborné

věřejnosti v oblasti, která se nachází přímo na tepu doby. V současné konjunktuře ekologicky motivované literatury jde o knihu, která podává praktický důkaz o kompetenci filosofie v této problematice.

Ivo Rolný

Ivo Rolný
Vysoká škola zemědělská
Brno
ČR